



לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

# דף שבועי

פרשת פנחס, תשע"ג  
מספר 1023

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות  
ע"ש הלנה ופאול שולמן

## ושם בנות צלפחד

### אפרים חזן

במדרש בראשית רבה נאמר:

אמר ר' יוסי בן חנינה ארבע מידות נאמרו בשמות, יש שמותן נאים ומעשיהם מכווערין, שמותן כעורין ומעשיהם נאים, שמותן כעורין ומעשיהם כעורין [שמותן נאים ומעשיהם נאים]. שמותם נאים ומעשיהם כעורין – עשו: שמו עושה ואינו עושה. ישמעאל: שמו שומע ואינו שומע. שמותיהן כעורין ומעשיהם נאין אילו בני הגולה: בני בקבוק בני חקופא בני חרחור (עזרא ב: נא) וזכו ועלו ובנו בית המקדש. שמותיהם כעורין ומעשיהם כעורים אילו המרגלים: סתור (במדבר יג יג) – בר סתורין גדי (שם, שם: יא) גדין ומרדין. שמותיהן נאים ומעשיהם נאים אילו השבטים. ראובן – ראו בן הבנים, שמעון שומע בקול אביו שבשמים. אמר ר' יוסי בר חנינה אין שמות השבטים עבור להם אלא חפות להם.<sup>1</sup>

"חפות" במשמעות מקבילה ל"חופף", כלומר מכסה ומתאים ביותר.<sup>2</sup> דומה שהפירוט המשולש של שמות בנות צלפחד (פעמיים בפרשתנו ועוד פעם אחת בפרשת מסעי) תוך הדגשה "וְשֵׁם בְּנוֹת צִלְפָּחַד" (כו: לג) "וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי חֲזָקִי" (כז: א) בא לציין כי שמותיהן "חפותים" להן, ראויים, מתאימים ומלמדים על אישיותן, ודורשים דרשני!

על תכונותיהן המיוחדות של בנות צלפחד כבר העמידונו חז"ל:<sup>3</sup> "תנא: בנות צלפחד חכמניות הן, דרשניות הן, צדקניות הן", התכונות הללו נלמדות מדרך התנהלותן והתנהגותן, אך אין חכמים דורשים את שמותיהן.

חז"ל מרעיפים שבחים רבים על בנות צלפחד, ודרכן אל כלל נשות ישראל, אך למרבה ההפתעה, שמותיהן אינם נדרשים בספרות חז"ל, ואף פרשני המקרא אינם מנסים את כוחם בכיוון זה. יחיד הוא רבי אלעזר בעל הרוקח,<sup>4</sup> הדורש את השמות מתוך חיבה והערכה,<sup>5</sup> ואפשר שיש בכך

\* אפרים חזן הוא פרופ' אמריטוס במחלקה לספרות עם ישראל ובמחלקה ללשון העברית

\*\* לע"נ יצחק עקביהו ז"ל - סופר ומבקר וידיד המחלקה לספרות עם ישראל - שיום הזיכרון שלו חל ב- יב בתמוז.

1 בראשית רבה, מהדורת אלבק, ויצא פרשה עא.

2 זו גם המשמעות של "חפת שרוולים", והשוו משנה, שקלים ג.ב.

3 בבלי בבא בתרא קיט ע"ב.

4 פירוש הרוקח על התורה לאחד מרבותינו בעלי התוספות תקיפי קדמאי, ה"ה רבינו אלעזר מגרמיזא הנודע בשם בעל הרוקח, יו"ל ע"י יואל קלוגמאנו, בני ברק תרמ"ו. בהקדמתו מציג בעל הרוקח ע"ג דרכי פירוש כמניין "חכמה", מדרשי השמות הם בהתאם לשער הראשון הוא "שער המבואר", שבו מילה מתבארת מתוכה.

לשקף משהו מאהבתו והערכתו לאשתו ולבנותיו.<sup>6</sup> מדרשי השמות שנתן משקפים תכונות ושכחים שמנה באשתו ובבנותיו. להלן מדרשי השמות שהציע:<sup>7</sup> "מחלה – נועה שיר במחולה, ומחלה פני השם ומחוללת לו". הוא רואה בשמות מחלה וְנוֹעָה את התנועה בשיר ובמחול, את התפילה לקב"ה ואת הציפייה והביטחון בו (מחוללת על פי תה' לז:ז). לשם נועה הוא מוסיף "מנענעת כמו (שמו"ב ו:ו) 'ובמנענעים' – כלי שיר", חיזוק והשלמה לנאמר קודם, היא עצמה כלי לשבח ולהלל את הקב"ה. "מְלָפָה – הצריכה להמלך משה מפי הגבורה", כלומר על ידה ועל ידי אהיותיה הוצרך משה לשאול ולהתייעץ בקב"ה בתשובה. "תְּגִלָּה – מחוג וגילה" – חיבור נוסף למדרש השם הראשון מחוג הוא מחול במעגל. "תְּרַצָּה – מרוצה ורוצה רצון קונה". משחק לשון משולש בשורש "רצה", כלומר היא שמחה בחלקה ומקבלת עליה את הדין ועושה רצון קונה מתוך רצונה שלה". הווה אומר, הוא מוצא בשמותיהן אהבת השם ודבקות בקב"ה, חכמה, שמחה ושלמות עם עצמן ועם קוֹנֵן. ומכלל התכונות ניתן ללמוד על זריזות, חריצות ועשייה.

בין שלל השבחים שבעל הרוקח משבח את אשתו ובנותיו מודגשים התפילה והשירה לקב"ה, כלומר אהבת השם והדבקות בו: "משוררת זמירות ותפילה ומדברת תחנונים"; "בכל המדינות למדה נשים ומנעמת זמרים"; "פיה פתחה בחכמה אסור והיתר יודעת"; "בכל מצוות זריזה חסידה וחסודה"; "שמחה לעשות רצון בעלה". ציטוטים אלה אינם אלא מעט מזעיר משבחיה של האישה מרת דולצא. גם שבחיה של פֶּלֶט, הבת הגדולה, תואמים את אלה של אמה: "אספר מעשה בלט... בת שלוש עשרה הייתה צנועה ככלה"; "למדה כל התפילות והזמירות מאמה"; "זריזה בבית בלט... עובדת בוראה"; "רצופה ביראה באהבת יוצרה בלי דופי". ובדרך זו הולכת גם חנה, הבת הקטנה: "קראה קריאת שמע בכל יום פרשה ראשונה"; "בת שנים שש היתה וטוה ותופרת/ ומרקמת ומשעשעת אותי ומזמרת". נשות מופת כאלה בנו את בית יעקב בכל הדורות מתוך המצוקה ומתוך ההפיכה של גְּרוּת, פרעות ורצח. אין לנו אלא להאזין לקינת המחבר "אוי לי על אשתי אוי לי על בנותי" ולשמוע מפיו את צידוק הדין "לך אברך בכל מדה שיר אחוה / לך אכרע ואשתחוה".

על כן דורש רבי אלעזר כמעט כל שם ושם בתורה. השם צלפחד עצמו בראש הפסוק שאנו דנים בו (במ' כו: לג) הוא דורש "צלפחד – צלל במדבר מפחד גזירות הקב"ה על יוצאי מצרים מבן כ' ומעלה".

<sup>5</sup> בעניין זה אנו מסתמכים על ספרו של רפאל וינברג **תולדות שם**, ירושלים תשס"ד. בצד דיונים מקיפים ומאלפים על השמות בספרות התורנית, מציג הספר בחלקו השני את כל השמות המופיעים במקרא, ולכל שם מצטט המחבר את מדרשי השם בדברי חז"ל ובפרשני המקרא. על השמות של בנות צלפחד מובאים מדרשי הלשון של בעל הרוקח (מגדולי חכמי אשכנז במפנה המאות הי"ב-י"ג).

<sup>6</sup> עליהן אנו לומדים מתוך קינה קורעת לב "אשת חיל מי ימצא / כאשתי החסידה מרת דולצא", א"מ הברמן (מהדיר), **ספר גזירות אשכנז וצרפת**, ירושלים תשע"ג, עמ' 226-232. מקינה זו לומד אברהם גרוסמן הרבה על מעמד האישה **אלעזר מוורמייזא**, ירושלים תשע"ג, עמ' 226-232. מקינה זו לומד אברהם גרוסמן הרבה על מעמד האישה היהודית באשכנז בימי הביניים. ראו א' גרוסמן, **חסידות ומורדות – נשים יהודיות באירופה בימי הביניים**, תשס"א, על-פי המפתח בערך "דולצא".

<sup>7</sup> בכיאוורו לבמדבר כו, לג.